

Մեր պատմութեան մէջ կը յիշատակուին այլ եւ այլ դարերու ընթացքին թէ՛ եկեղեցական և թէ՛ աշխարհական ուխտաւորներ. շատ անգամ բազմութեամբ կը լեցուէին անոնք: Վանքերը Ս. Երկրին մէջ կեդրոններ էին ոչ միայն աղօթքի և բարեպաշտական գործերու, այլ նաեւ կը ծառայէին ուխտաւորներու իբր իջևան: Բեթղեհէմի մէջ Ս. Ծննդեան եկեղեցիին կից ունեցած ենք վանք մը, ուր կարելի էր մանեկ տաճարի Հայոց դռնէն՝ որուն վրայ վերագոյն գրեցինք, և արտաքին փոքր երկաթեայ դռնէն՝ որուն բանալին շատ հին ժամանակ Հայոց քով կը մնար, եւ յետոյ ուրիշներ սեպհականեցին զայն: Որքան հին էր Հայոց ուխտաւորութիւնը՝ այնքան հին էր Բեթղեհէմի վանքը: Առաջին վկայութիւնը կը հասկցուի Լատին Եկեղեցւոյ Հայերէն Ս. Յերոնիմոսի (331-420) խօսքերէն զոր կը յիշատակէ իր նամակներէն միոյն մէջ: Յերոնիմոս Հռովմէն եկած ու իբր մենակեաց հաստատուած էր Բեթղեհէմի Ս. Ծննդեան այրին մօտ. իր խօսքերն ասոնք են. «Ի՛նչ ըսել Հայոց, Պարսից, Հնդկաստանի եւ Երովպիոյ եւ նոյն իսկ Եգիպտոսի, Պոնտոսի, Կապադովիոյ եւ Միջագետքի եւ արեւելեան երկիրներու ժողովրդոց, որոնց փսևսլակներու բազմութիւններն անեւ որ մեր մօտ կը հասնին: Հայր քողած է իր կապտարը. Հոնք Սաղմուսարանը կ'ուսանին, իրենց հաւաստի ջերմութեամբ սափնելով սկիւրակաւ եղեւոր կաւ ձիւրը»: Հայոց վանականները քանի որ Դ. դարուն գունդագունդ կը հասնէին Բեթղեհէմի մէջ ուխտի համար, կը նշանակէ թէ Յերոնիմոսի օրերէն արդէն հիմնարկուած և հաստատուած էր Հայոց վանքը ու ժամանակի ընթացքին ընդարձակուած էր: Նայելով այժմու կառուցուածքին կը զիտուի որ ի սկզբան ան շատ փոքր էր, բայց 1621ին Գրիգոր Պարոնտէր պատրիարքը ընդարձակած է զայն գնելով մերձակայ խանը եւ շէնքերն ու կցելով զանոնք վանքին: Ան հաստատած է ուխտաւորաց յատուկ իջևաններ, հացի փուռ և սեղանատուն, պատրիարքի խուց մը, պարտէզներ և ջրհորներ. ասոնցմէ զատ շինած է Ս. Աստուածածնի անուամբ զեղեցիկ եկեղեցի մը, որուն ճակատը զետեղուած է հետեւեալ յիշատակարանը. «Եւ Գրիգոր Եպս. որ եւ սուրբնորդ Ս. Երուսաղեմայ. Առողգեցի ի Սք. Ծնունդ զվիճակ սագիս մերոյ ՌՀ. քվին (= 1621). յիշատակ հոգոյ իմոյ եւ ծնողացս, ի վայելումն եւ ի պարծանս Հայոց. որք տեսնեմ զի արհաւիր սասցեմ Աստուած ողորմի,